

Kapitoly z dějin světové kinematografie

1. Předchůdci

Optické pomůcky a hračky - rozvoj a obliba v 1. polovině 19. století (zoetrop a j.)

Emile Reynaud - *praxinoskop* (1877) kreslené papírové pásy promítané na plátno (veřejně předvedeno 1892: *světelné pantomimy*)

Eadweard Muybridge - *první fotografický záznam souvislé živé akce prostřednictvím řady synchronizovaných fotoaparátů* (1877)

Etienne-Jules Marey - *chrografická puška* (1882) - předchůdce kamery zaznamenávající fáze pohybu a *papírový svitkový film*

Průmyslová výroba celulooidových svitkových filmů (1887 - George Eastman)

Thomas Alva Edison nechává v roce 1891 patentovat vynálezy *kinetograf* (snímací kamera) a *kinetoskop* (kukátkový přístroj na mince). Autor vynálezů

William Dickson použil celulooidový pás s perforací. V prvním natáčecím studiu *Black Mary* (1893) se na černém pozadí a při přirozeném osvětlení realizují půlminutové snímky promítané v nekonečné smyčce

v kinetoskopech. (Nejznámější tituly: **Polibek** (1896), r: **Edmont Kuhn**, **Smrt Marie Stuartovny** a záznamy různých varietních a sportovních vystoupení, později promítaných i na plátno - viz *vitaskop*).

Mezi další vynálezce patří: **Max Skladanowsky** a **Emil Skladanowsky** (*bioscop* - veřejně předvedený v listopadu 1895)

Oscar Messter (technická vylepšení projektoru- *maltézský kříž*, který umožňuje nepřetržitý pohyb filmového kotouče, později mimo jiné i první ateliér s umělým osvětlením a pokusy o synchronizaci promítaného obrazu s gramofonovou deskou).

2. Vynález kinematografu

kinematograf - přístroj, který v sobě kombinoval funkce pozdějších samostatných aparátů (kamera - projektor - kopírka) sestrojili **August Lumiere** a **Louis Lumiere**. K natáčení použili 17 m dlouhé celulooidové pásy pokryté citlivou emulzí a s kulatými otvory po stranách. Jejich přístroj měl ruční pohon - rychlost natáčení a promítání (asi 15 obrázků za sekundu) se řídila citem a zkušeností kameramana. Patentováno v únoru 1895.

22.3.1895 - první projekce pro odborníky: předveden film **Odchod dělníků z továrny** (*La sortie des ouvriers de l'usine*).

28.12.1895 v Paříži - první představení pro platící obecenstvo. Do programu minutových filmů byl zařazen i **Pokropený kropič** (*L'arroseur arrosé*) - jednominutová anekdota - první snímek s inscenovaným dějem.

3. První filmová představení

V období po roce 1895 organizuje společnost bratří Lumierů několik skupin kameramanů, kteří předvádějí *kinematograf* v evropských a světových metropolích a zároveň tam natáčejí i nové snímky, které si skupiny mezi sebou vyměňují.

23.4.1896 v New Yorku - první veřejné předvedení projektoru *vitaskop* v rámci varietního představení. Edison ustoupil od kukátkových kinetoskopů a zakoupil zdokonalený přístroj, který vynalezl **Thomas Armat**. Také Edisonova filmová společnost organizuje cesty svých kameramanů po světě - často si konkurují se skupinami bratří Lumiérů.

Léto a podzim 1896 - první filmová představení na území ČR (Mariánské Lázně, Karlovy Vary, Brno)

1897 - *Hořícký pašijový film* - první natáčení na území ČR - význam pořízen americkými kameramany společnosti bratří Lumierů.-

1898 - první české filmy natočené a promítané kinematografem - **Jan Kříženecký** (1868-1921) - Český kinematograf na Výstavě architektury a inženýrství v Praze. Vedle pražských a výstavních aktualit vznikly ve spolupráci s **Josefem Švábem-Malostranským** i tři hrané krátké filmy (*Dostaveníčko ve mlýnici, Výstavní párkař a lepič plakátů, Smích a pláč*)

4. Počátky filmového průmyslu

1897 - tragické následky požáru při filmovém představení v Paříži vyvolávají zákaz a omezení v filmových projekcích v uzavřených prostorách. **Georges Méliès** (1861-1938) - divadelní podnikatel a eskamotér vytvořil do roku 1914 asi 4000 krátkých filmů (aktuality, rekonstrukce událostí, trikové snímky). V roce 1896 první ateliér. Majitel filmové společnosti STARFILM - objevitel trikového natáčení, prosazoval filmy složené s více obrazů, používal stylizovanou divadelní dekoraci.

1902 - *Cesta na Měsíc* (*Le voyage dans la Lune*) - 14 minut, 30 obrazů ve stylu dobových revuálních představení.

Edwin Stanton Potter (1870-1941) - původně obchodník, od roku 1897 působil v Edisonově společnosti nejprve jako kameraman, tvůrce prvních amerických hraných filmů, ve kterých se dynamicky kombinují paralelně probíhající děje:

1903 - *Život amerického hasiče* (*Life of an American Fireman*), 6 minut

1903 - *Velká vlaková loupež* (*The Great Train Robbery*), 12 minut

Cecil Hepworth (1874-1953) - společně s G.A. Smithem a Jamesem Williamsonem zakladatel britské kinematografie - používal reálná prostředí a promyšlenou střihovou skladbu. Tvůrce proslulého akčního filmu

1905 - *Pes zachráněm* (*Rescued by Rover*)

červen 1905, Pittsburgh - otevřeno první stálé kino pro lidové obecnostvo (*Nickelodeon*)

1905-1906 vznikají první italské výpravné filmy s historickými náměty *Dobytí Říma* (*La presa di Roma*), *Poslední dny Pompejí* (*Gli ultimi giorni di Pompei*) aj.

1906 - založena ve Francii společnost PATHÉ FRÈRES sdružující výrobu a mezinárodní export. Zejména komik **Max Linder** (1883-1923) získává velkou popularitu v USA a inspiruje první americké tvůrce hraných krátkometrážních grotesek

15.9.1907 - první stálé kino na území ČR (Praha, provozovatel Viktor Ponrepo)

1908 - francouzská filmová společnost SOCIÉTÉ FILM D'ART vyrábí jako první tituly inspirované klasickou literaturou a divadlem, do kterých angažuje významné umělce.

1908 - založena Filmová patentová společnost (MPPC) ochraňující mezinárodní práva výrobců proti nekontrolovanému pirátství - soudně zrušena v roce 1917.

1907-1913 - americké filmové společnosti přenášejí svoji činnost do Kalifornie - vzniká HOLLYWOOD

1909 - počátky ateliérové výroby filmů v Německu (**Oscar Messter**)

1910-1917 - krátkodobý dominantní vliv skandinávských výroben (Dánsko, Švédsko) na světovém filmovém trhu.

5. Americká kinematografie 1910 - 1927

David Wark Griffith (1875-1948) začínal ve filmu jako herec u E.S. Potera, 1908-1914 natočil samostatně 400 převážně krátkometrážních (*jednodílných*) filmů pro společnost BIOGRAF

1915 - **Zrození národa** (*Birth of Nation*) - monumentální (téměř tříhodinová) rekonstrukce historických událostí americké občanské války (1861-1865) byla označena za zásadní mezník ve vývoji filmového umění a zároveň kritizována za své rasistické a šovinistické vyznění.

1916 - **Intolerance** - sociálně laděný příběh ze současnosti je konfrontován třmi historickými paralelami „o boji mezi dobrem a zlem“

Do roku 1913 natočil Griffith ještě 28 filmů.

Mack Sennet (1880-1960) - v roce 1912 zakládá společnost KEYSTONE, který se specializuje na žánr grotesky (*slapstick comedy*). V jeho studiu nebo pod jeho vlivem začínají přední osobnosti amerického němého filmu - **Charles Chaplin**, **Buster Keaton** (*Frigo*) a další. Filmová groteska je v první polovině 20.let divácky nejvyhledávanějším žánrem.

K její popularitě přispěli **Harold Lloyd**, **Harry Langdon**, **Stan Laurel**, **Oliver Hardy** a další.

Charles Chaplin (1889 -1977) - mimořádná popularita jeho prvních krátkých filmů mu během několika let umožnila značnou finanční nezávislost a tvůrčí svobodu, kterou využil při realizaci celovečerních filmů (výběr z filmografie):

1921 - **Kid** , 1925 - **Zlaté opojení** (*The Golg Rush*), 1936 - **Moderní doba** (*Modern Time*), 1940 - **Diktátor** (*The Great Dictator*), 1947 - **Monsieur Verdoux**

Po roce 1917 postupně vznikají velká filmová studia PARAMOUNT PICTURES, METRO-GOLDWYN-MAYER, FIRST NATIONAL, které ovládají většinu filmové distribuce. Je zaveden *blokový systém* - nasazení komerčních titulů do jednotlivých kin je podmíněno uvedením bloku dalších snímků.

Divácká obliba filmových herců vede k vytvoření *hvězdného systému*, který podporují i filmoví producenti a který je rozvíjen a manipulován pomocí zpráv v bulvárním tisku a specializovaných populárních časopisech. Nejlépe placenými osobnostmi se stávají **Charles Chaplin**, herečka **Mary Pickford** (1893-1979) a herec **Douglas Fairbanks** (1883-1939) - tato trojice společně s režisérem **D.W.Griffithem** iniciovala v roce 1919 vznik společnosti UNITED.ARTISTS, která měla napomoci realizovat představy zúčastněných umělců bez omezujícího vlivu dalších výrobců.

Svaz amerických filmových výrobců a distributorů (MPPDA) dohlíží nad morálkou filmového průmyslu (**Will H. Hays** - *Haysův kodex*).

Mezi herci a filmaři všech profesí se výrazně prosazují přistěhovalci - především z Evropy.

Významní tvůrci a jejich díla (výběr z filmografií):

— **Robert Flaherty** (1884-1951): 1921 - **Nanuk, člověk primitivní** (*Nanook of the North*),

Erich von Stroheim (1885-1957): 1923 - **Chamtivost** (*Greed*)

King Vidor (1894-1982): 1925 - **Přehlídka smrti** (*The Big Parade*), 1928 - **Ecce homo!** (*The Crowd*)

6.Němé období v evropských kinematografiích

— **Německo**: UFA se stává největší a nejvlivnější filmovou společností v Evropě. Vedle většinové -komerčně zaměřené výroby - jsou podporována i ojedinělá díla, která mají reprezentovat uměleckou a technickou vyspělost německé kinematografie. Ve filmové tvorbě se odrážejí vlivy dobových uměleckých směrů z oblasti literatury, divadla a výtvarného umění (*expresionismus, kammerspiel, nová věčnost* aj.)

Významní tvůrci a jejich díla (výběr z filmografií):

— **Robert Wienne** (1880-1936):1919 - **Kabinet doktora Caligariho** (*Das Kabinet der Dr.Caligari*)

Friedrich Wilhelm Murnau (1888-1931): 1922 - **Upír Nosferatu** (*Nosferatu, eine Symphonie des Graues*), **Poslední štace** (*Der letzte Man*)

Fritz Lang (1890-1976): 1926 - *Metropolis* , 1930 - *Vrah mezi námi* (M)

Skandinávie (Švédsko): V letech po první světové válce na vázala na mezinárodní úspěchy dánského filmu zejména švédská společnost SVENSK INDUSTRI, její produkce však nedokázala dlouhodobě konkurovat Hollywoodu a přední švédští filmaři a herci (**Greta Garbo** aj.) postupně odcházejí do USA.
Významní tvůrci a jejich díla (výběr z filmografií):

Victor Sjöström (1879-1960): 1917 - *Psanci* (*Erg Ejvindoch hans hustru*), 1920.- *Vozka smrti* (*Korkarlen*)

Mauritz Stiller (1883-1928): 1919 - *Poklad pana Arna* (*Herr Arnes pengar*)

Francie: Experimentální filmy se prosazují jen na okraji masové zábavné produkce. V Paříži vzniká hnutí filmových klubů a kin filmového umění. Dánský režisér **Carl Theodor Dreyer** (1889-1968) realizoval ve Francii v letech 1927-28 jeden z nejvýznamnějších němých filmů *Utrpení Panny Orleánské* (*La Passion de Jeanne d'Arc*). Začínající španělský filmař **Luis Bunuel** (1896-1983) se v roce 1928 proslavil krátkometrážním experimentem *Andaluský pes* (*Un Chien andalou*).

Významní tvůrci a jejich díla (výběr z filmografií):

Abel Gance (1889-1981): 1922 - *Kolo života* (*La roue*), 1925-27 - *Napoleon*

Rusko/Sovětský svaz: Nejvýznamnější počiny ruské kinematografie do roku 1919: adaptace světové literatury a ruské klasiky. V roce 1915 natočil divadelní experimentátor Vsevolod Majerchold (1874-1940) *Obraz Doriana Greya* a v roce 1918 realizoval **Jakov Protazanov** (1881-1945) významný film *Otec Sergej* podle předlohy L.N.Tolstého.

1919 - ruská kinematografie zestátněna (*Výbor pro kinematografii*), zřízena vůbec první filmová škola **VGIK** -mezi pedagogy byl i experimentátor **Lev Kulešov** (1899-1970).

Významný a inspirativní vliv sovětské kinematografie trval do roku 1929, kdy došlo k omezující byrokraticko ideologické reorganizaci (éra *stalinismu*).

Významní tvůrci a jejich díla (výběr z filmografií):

Dziga Vertov (1896-1954): 1924 - *Kinooko* (*Kinoglaz*), 1929 - Muž s kinoaparátem (Čelovek s kinoaparátom)

Sergej Ejzenštejn (1898-1948): 1924 - *Stávka* (*Stachka*), *Křižník Potěmkin* (*Broněnosec Potomkin*), 1927 - *Deset dní, které otřásly světem* (*Oktjabr*), 1938 - *Alexander Něvský* , 1944 - *Ivan Hrozný* (II.díl uveden až 1958)

Vsevolod Pudovkin (1893-1953): 1926 - *Matka* (*Mat'*), 1927 - *Konec Petrohradu* (*Koněc Sankt-Petěrburka*)

Aleksandr Dovženko (1894-1956), 1930 - *Země* (*Zemlja*)

Český němý film: do 1918 první ojedinělé pokusy (filmové společnost KINOFA, ILLUSION, ASUM, LUCERNAFILM) - významnější tituly: 1914 - *Noční děs* (r: **J. A. Palouš**), 1915 -*Ahasver* (r: **Jaroslav Kvapil**), 1916 - *Zlaté srdéčko* (r: **Antonín Fencl**), 1917 - *Pražští adamité* (r:Antonín Fencl) aj.

První český hraný film, který získal po roce 1918 pozornost i v zahraničí byla staropražská pověst *Stavitel chrámu* (1919, r: **Karel Degl, Antonín Novotný**).

Ve 20.letech působili v Československu i ruští emigranští filmaři (**V. CH. Vladimirov, Boris Orlický, Vera Baranovská** aj.)

Ve druhé polovině 20.let vznikly pokusy o filmovou adaptaci románu Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka*, v nichž titulního hrdinu ztělesnil **Karel Noll** (1880-1928). Po dvou filmech režirovaných **Karlem Lamačem** (1926 - *Dobrý voják Švejk, Švejk na frontě*), vznikla ještě další, méně zdařilá pokračování.

Nejvýznamnější tvůrci a jejich díla:

Karel Anton (1898-1979): 1921 - *Cikáni*, 1927 - *Pohádka máje*, 1930 - *Tonka Šibenice*

Gustav Machatý (1901-1963): 1926 - *Kreutzerova sonáta*, 1929 - *Erotikon*,

Přemysl Pražský (1893-1964): 1927 - *Batalion*

Martin Frič (1902-1968): 1929 - *Varhaník u svatého Víta*

(V období němé kinematografie se filmy natáčely i mimo USA a Evropu. K největšímu rozmachu filmové výroby dochází ve 20.letech v Japonsku.)

7. První zvukové filmy

Projekce němých filmů byly od samých počátků provázeny živým hudebním doprovodem a někdy i živě mluveným komentářem, později se někdy používala i hudba z gramofonových desek. První pokusy o zvukový film jsou zaznamenány již v roce 1897. Cesta synchronizace promítaného obrazu s zvukem gramofonu byla technicky náročná a značně nedokonalá. Jako provozně snadnější se ukázal optický záznam zvuku na filmový pás.

1926 - společnost WARNER BROS. uvede zvukový film *Don Juan* - s hudebním doprovodem (systém *vitafon*)

1927 - *Jazzový zpěvák (The Jazz Singer)* - do děje s obvyklými vysvětlujícími mezititulky jsou vloženy písně s krátkými mluvenými scénami, které si jako improvizaci přidal muzikálový herec **Al Jolson** (1886-1950).